

Hračky v edukaci na primární škole

Roučová Eva, Balážová Eva

1 Úvod

Hračky jsou předměty, o kterých se předpokládá, že provázejí lidstvo po celou dobu jeho historie. Zcela jedinečným způsobem zachycují a syntetizují úroveň lidského poznání, civilizační stupeň, kulturní úroveň a způsob sociálního vnímání společnosti, ve které vznikly. Přesto „doposud neexistuje žádný pokus o komplexnější pohled na fenomén hry a hračky v současné společnosti“ [5, s. 34]. Postupně jsou vymezovány prioritní aspekty, na které by se měla věda o výchově a vzdělávání, v kontextu hry a hračky, orientovat.

Mezinárodní rada pro dětskou hru a hračku (dále jen ICCP) doporučuje „podporovat výzkum hry a hračky, aktivovat výzkum v různých zemích, vyměňovat a aktualizovat výsledky výzkumu, analyzovat, diskutovat a publikovat tendence ve vývoji her a hraček a tím zjistit a nadále vytvářet národní a multikulturní dědictví hry“ [9, s. 73].

Tento příspěvek vznikl jako jeden z dílčích výstupů mezinárodního vědecko-výzkumného projektu „Hra a hračka ve vzdělávání učitelů“ v rámci programu Erasmus, jehož hlavním garantem je PdF UMB v Banské Bystrici a řešitelský kolektiv zahrnuje pět evropských zemí (Německo, SR, ČR, Polsko, Maďarsko).

2 Charakteristika komparačního výzkumu

Hlavním cílem námi uskutečněného výzkumu bylo zjistit aktuální úroveň informovanosti učitelů o možnostech využívání her a hraček v edukaci na 1. stupni některých základních škol v ČR a SR.

Předmětem výzkumu bylo zachycení aktuálního stavu používání hraček ve vyučování, dále nás zajímaly názory, postoje a stanoviska učitelů k problematice využívání hraček v edukaci na 1. stupni základních škol. Dalším předmětem výzkumu byla preference hraček dětmi mladšího školního věku a jejich zkušenosti s hračkou jako součástí výuky.

Uskutečněná výzkumná sonda měla tyto úkoly:

- zjistit úroveň odborné připravenosti učitelů na efektivní využívání hraček v edukaci na 1. stupni ZŠ;
- zjistit úroveň informovanosti učitelů o hračkách v edukaci a dále i jejich zájem o další vzdělávání v příslušné oblasti;
- zjistit aktuální stav využívání hraček ve vyučování;
- určit pořadí nejpoužívanějších hraček ve vyučování na ZŠ a porovnat je s nejoblíbenějšími hračkami dětí mladšího školního věku;
- provést komparaci všech výše zmíněných aspektů v českém a slovenském edukačním prostředí;

Na základě vymezených úloh výzkumu a poznatků získaných z odborné literatury, jsme při výzkumu vycházeli z následujících hypotéz:

H1 Předpokládáme, že učitelé v obou státech dosud v náležitě míře nevyužívají hračku v edukaci na 1. stupni ZŠ.

H2 Předpokládáme, že učitelé obou států nemají stále dostatek vědomostí o konkrétních výhodách a praktickém přínosu aplikace hraček v edukaci.

H3 Předpokládáme, že učitelé obou států mají zájem o získávání aktuálních informací z oblasti konkrétního uplatňování hraček v edukaci.

H4 Předpokládáme, že nezjistíme výrazné rozdíly v oblíbenosti hraček u učitelů v ČR a SR. (Zohlednění průměrného věku respondentů, tj. 38,5 roku, předpoklad podobného modelu přípravy na učitelské povolání a sociokulturních podmínek v rámci tehdy ještě společného státu).

H5 Předpokládáme, že oblíbené hračky českých a slovenských dětí se budou lišit výrazněji. (Vývoj těchto dětí probíhá již v oddělených státech, předpoklad sociokulturních změn).

Výběr použitých výzkumných metod byl ovlivněn možností co nejjednoduššího a zároveň nejefektivnějšího získání a shromáždění informací a úsilím obsáhnout co nejširší výzkumný vzorek. Výběr vzorků žáků 1. stupně ZŠ nebyl přísně náhodný, ale byl podmíněn výběrem výzkumného vzorku učitelů a jejich ochotou spolupracovat. Obě autorky využily kontaktů se současnými i bývalými studenty pedagogických fakult (PF JU Č. Budějovice a PdF UMB Banská Bystrica). Výzkum proběhl v letech 2000- 2002.

Soubor respondentů byl představován učiteli a žáky 1. stupně základních škol v městech ČR a SR. Zastupovala je tato města: České Budějovice, Čkyně, Horažďovice, Hrádek u Rokycan, Chomutov, Mirošov, Nová Bystřice, Praha, Střížav, Uherské Hradiště - Mařatice, Vimperk, Vlachovo Březí.

V SR měl nejpočetnější zastoupení region Oravy, Horehroní, Podpoľaní a Novohradu. Konkrétně tato místa: Babín, Banská Bystrica, Cinobaňa, Detvianska Huta, Dobroč, Dlhá nad Oravou, Dolná Strehová, Dolný Kubín, Fiľakovo, Gemerský Jablonec, Horná Štubňa, Hriňová, Hrnčiariska Ves, Hruštín, Jesenské, Kláštor pod Znievom, Kňažia, Kokava nad Rimavicou, Levice, Levoča, Lučenec, Lysá pod Makytou, Makov, Malatiná, Martin, Námestovo, Nenince, Nitra, Oravská Polhora, Oravské Veselé, Piešťany, Podkriváň, Poltár, Pucov, Radzovce, Skalité-Kudlov, Smilno, Snežnica, Telgárt, Trstená, Tvrdošín, Vasilovo, Veľký Krtíš, Vyšný Kubín, Zvolen, Želovce, Žiar nad Hronom.

Výzkumný vzorek tvořilo dohromady 1 213 respondentů (ČR 508, SR 705), z toho:

- 264 (96 a 168) učitelek na 1. stupni ZŠ (v souboru se nevyskytl ani 1 muž)
- 481 (200 a 281) děvčat a 468 (212 a 256) chlapců – žáci 1. stupně ZŠ. Věkově šlo o vzorek homogenní, tvořilo jej celkem 949 dětí mladšího školního věku.

Zjištěný průměrný věk učitelek je 38, 5 roku, dosažená odborná praxe představuje v průměru 13 let. Vysokoškolské vzdělání uvedlo 81,6 % respondentů, 18,4 % učitelek uvedlo ukončené úplné středoškolské vzdělání (nejčastěji se objevovalo gymnázium a střední pedagogická škola).

Při zpracování jsme použily několik výzkumných metod. V přípravné etapě výzkumu (teoretická analýza problematiky), byla použita literární metoda (studium odborné, hlavně monografické a časopisecké literatury domácích i zahraničních autorů), historicko-porovnávací metoda a logická metoda (analýza, syntéza).

V realizační etapě byly dále použity tyto metody:

- dotazník adresovaný učitelům na 1. stupni ZŠ;
- dotazník určený dětem 1. stupně školy;

Použité dotazníky byly nestandardizované, vytvořené právě za účelem tohoto výzkumu. V úvodní části tohoto dotazníku byli respondenti požádáni o spolupráci, informování o technice jeho vyplnění, zabezpečení o anonymitě. Obsahoval 13 otázek pro obě skupiny respondentů. Díky osobní distribuci byla návratnost dotazníků téměř stoprocentní. Výsledky získané z dotazníků můžeme považovat za dostatečně věrohodné a vyslovené závěry za platné, protože všechny vrácené dotazníky byly ve všech položkách vyplněné kompletně. V ČR byly obsaženy navíc otázky směřované k technické a v SR k multikulturní hračce. Zcela v souladu s doporučeními ICCP [9]. V tomto článku prezentujeme výsledky získané pouze z odpovědí na pět otázek v dotaznících.

Při zpracování získaných údajů byly použity tyto metody:

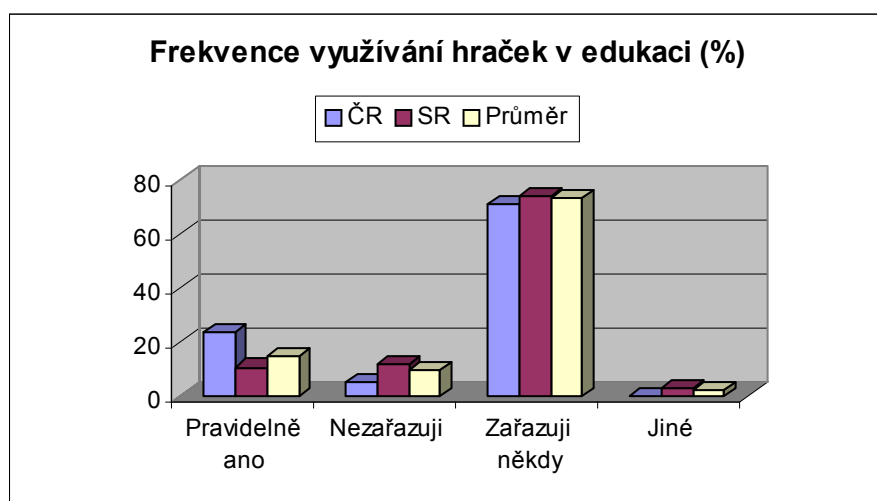
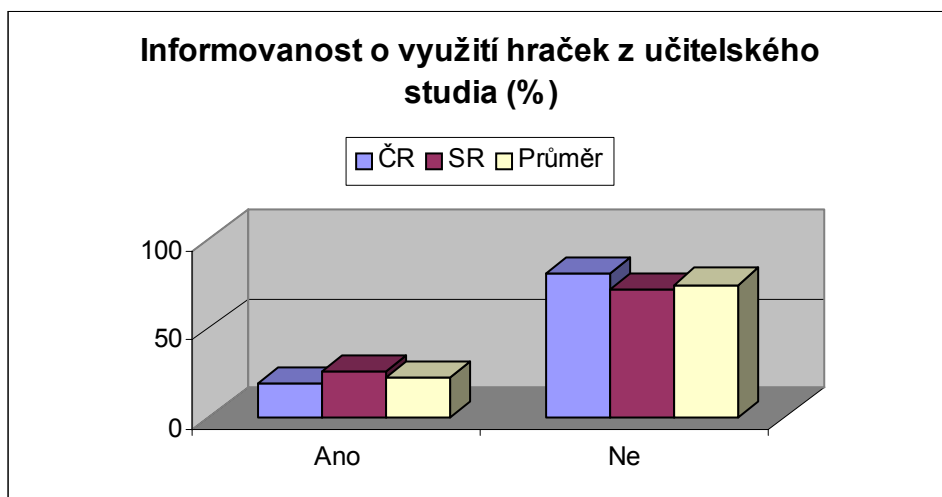
- metody kvalitativního hodnocení – prostřednictvím analytických, porovnávacích a generačních postupů (na základě předcházejícího vytvoření škál), které byly propojené na metody kvantitativního hodnocení
- matematicko-statistické metody a techniky – třídění, procentuální vyhodnocování, tabulky a grafy.

3 Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Úroveň vědomostí a informovanost o přínose využívání hraček v edukaci jsme zjišťovaly otázkami č. 1 a 7 dotazníku pro učitele.

Na otázku, zda během přípravy studia na své budoucí povolání získali dostatek informací o možnostech využívání her a hraček ve vyučování, odpovídali respondenti výběrem alternativních odpovědí (ano-ne). Jak je patrné z grafu 1., úroveň informovanosti učitelů nedosahuje optimálních hodnot. V ČR nám vychází celkově neinformovanost učitelů vyšší. I průměrná hodnota pro celý vzorek učitelů dosahuje 74,2 % těch, kteří o konkrétních možnostech uplatňování hračky v edukaci na primární škole informováni v průběhu studia nebyli. Na tomto místě je nutno poznamenat, že ačkoliv bylo při organizaci výzkumu využito studentů obou výše zmíněných fakult (12 osob), respondenti jsou absolventy mnoha dalších.

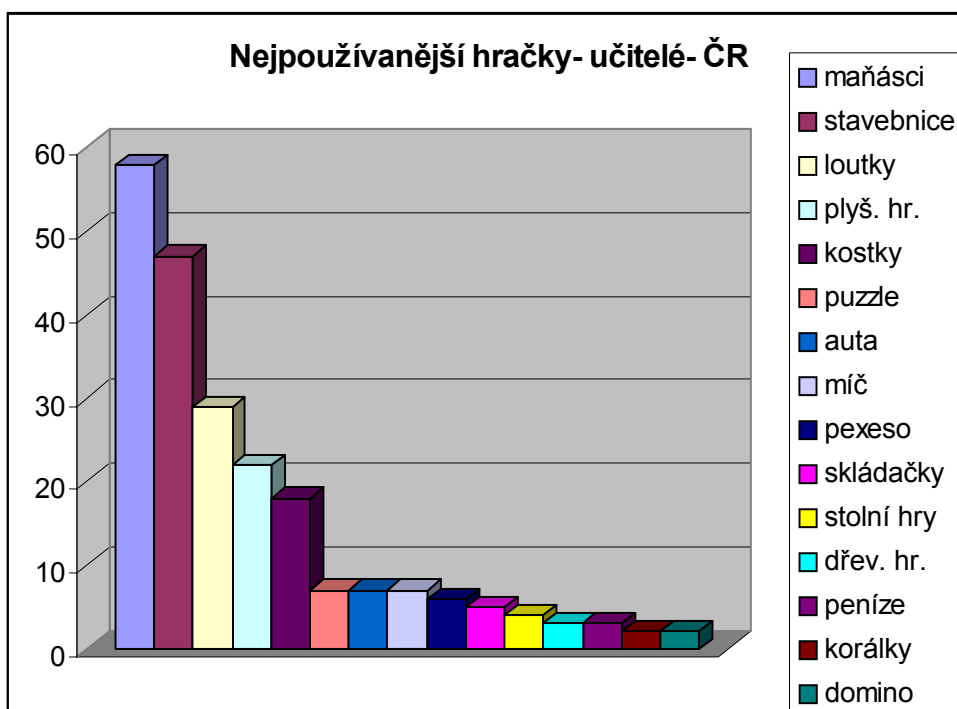
Graf č. 1,2

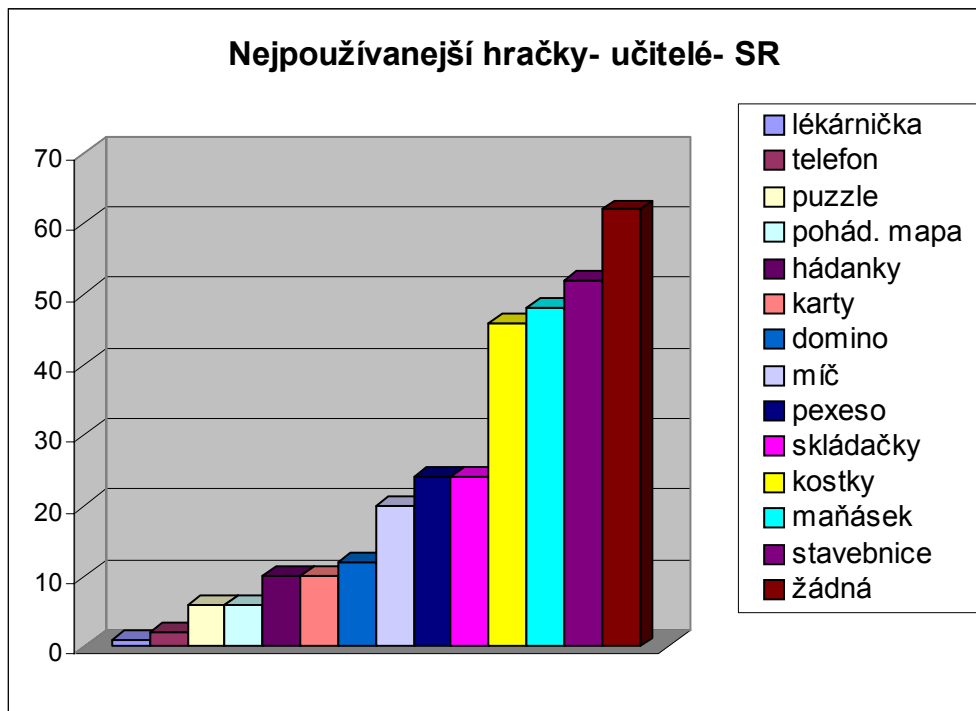
Graf č. 2 sumarizuje odpovědi učitelů na uzavřenou otázku. V ČR mírně vyšší procento hraček „pravidelně zařazuje“ (23,7 %), ovšem průměrná hodnota pro ČR a SR je velmi nízká (14,8 %). Hračky ve výuce absentují zcela u 9,8 % učitelů (ČR 5,2 %, SR 11,9 %). Pozitivní snahu o zefektivnění výuky prostřednictvím zařazení hračky dokumentují hodnoty ve třetím sloupci „zařazují někdy“ s průměrnou hodnotou 73,4 % (ČR 71,1 %, SR 74,4 %). Výchozí hypotézy H1 a H2 jsou hodnotami v těchto grafech potvrzeny.

Zcela otevřený typ otázky poněkud komplikoval vyhodnocení a vytvoření souboru nejfrekventovanějších používaných hraček učitelů ve výuce. Získané údaje jsou obsaženy v grafech č. 3- 5 a tabulce č. 1. Výchozí hypotéza H4 se potvrdila pouze částečně. Vysokou shodu ve frekvenci využívání vykazují pouze nejoblíbenější maňásci (21,5 %) a stavebnice (19,8 %), dále částečně kostky (12 %) a puzzle. Z výsledků je patrné vysoce odlišné vnímání pojmů: „hračka vhodná pro edukaci“ u učitelů v obou státech. Největší rozdíl pozorujeme u položky „žádnou“, kterou učitelé v ČR vůbec neuvedli, což je v rozporu s výsledky v grafu č. 2 (5,2 % učitelů hračku „vůbec nezařazuje“). V SR učitelé na tuto otázku odpověděli výrazně pravdivěji. Nejdůležitějším determinantem preference hraček v edukaci se nám jeví především osobní zájem a individuální zkušenost učitele. Zdroje nových informací pro tuto oblast učitelé identifikovali takto: vlastní uvážení (38 %), odborná literatura (32,7 %), Tv (7,9 %), odborná školení a konzultace s kolegyněmi (po 6,6 %), pozorování žáků (5,3 %), inspirace vlastním dětstvím (2,6 %), Internet (1,3 %). Ochotu se dále vzdělávat v této oblasti projevilo 77,6 %. Tuto vysokou aktivitu považujeme za věrohodnou, neboť mnoho učitelů do dotazníku vepsalo dobrovolně svou kontaktní adresu, a to právě ze zájmu o osobní účast na praktickém semináři. Hypotéza H3 byla přesvědčivě potvrzena.

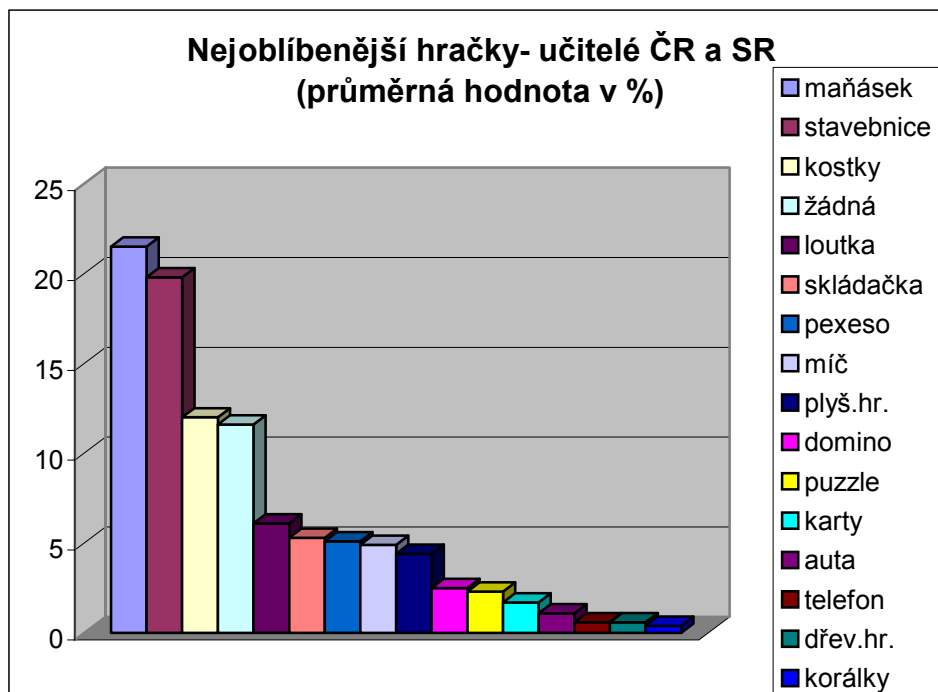
Graf č. 3

Graf č. 4

Graf č. 5

Škála nejoblíbenějších hraček učitelů ve výuce vcelku zahrnuje aspekty, vedoucí k žádoucímu rozvoji kompetencí dítěte mladšího školního věku tak, jak je reflektuje i současná odborná literatura. Například: [2, 8] - vliv hračky na osobnost dítěte; [3] – efektivita navrhovatelské činnosti; [4] - preference činnostního tvořivého modelu vzdělávání; [1, 9, 8] - prohloubení přípravy učitelů v této oblasti prostřednictvím přímých zážitků a v praktické podobě.

Tabulka č. 1

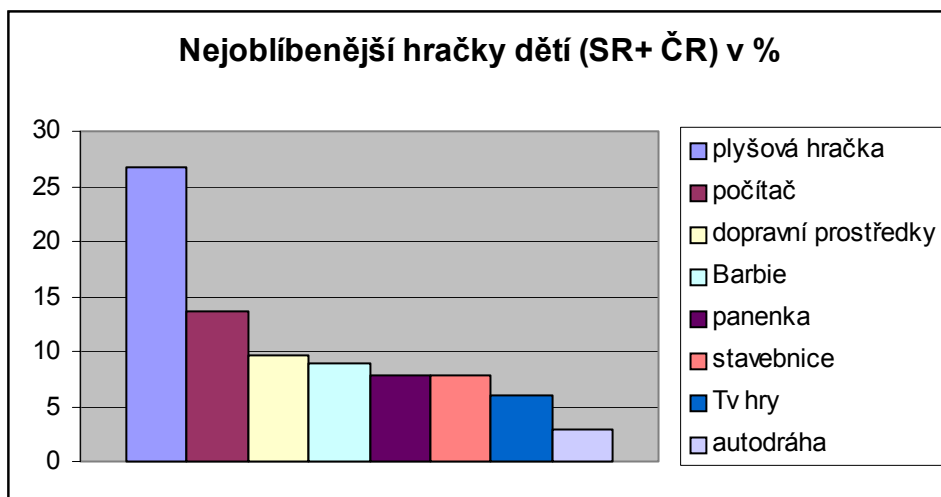
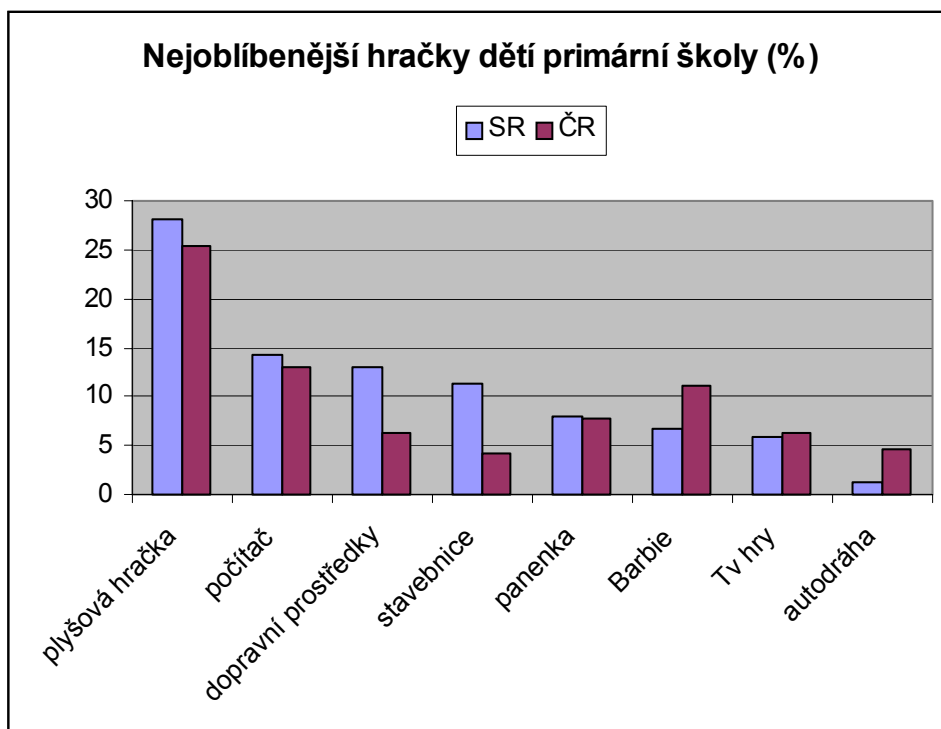
Komparace nejoblíbenějších hraček- učitelé- %			
Typ hračky	ČR	SR	Rozdíl
žádné	0	62	62
maňásci	58	48	10
stavebnice	47	52	5
loutky	29	0	29
plyš. hračky	22	0	22
kostky	18	10	8
puzzle	7	6	1
pexeso	6	24	18
míč	7	20	13
skládačky	5	24	19
dřev. hračky	3	0	3
peníze	3	0	3
stolní hry	3	6	3
hádanky	0	10	10

Škála, obsažená v souboru osmi nejoblíbenějších hraček dětí v ČR i SR je téměř totožná. Výjimku v pořadí představují pouze stavebnice a panenka Barbie. Rozdíly v preferenci dosahují hodnot od 0,3- 7,2 %, což nepovažujeme u celkového vzorku 949 dětí za statisticky příliš významné. Předpoklad, obsažený v hypotéze H5 se naprosto nepotvrdil. Ve škále nejoblíbenějších hraček dětí, jak je znázorněno v tabulce č. 2 a grafech č. 6 a 7, výrazně dominují plyšové hračky (26,8 %) a počítač (13,6 %). Pozoruhodná je vyváženost výběru hraček dětmi. Poměrně rovnoměrně děti preferují skupinu technických a mediálních hraček (počítač, dopravní prostředky, stavebnice, Tv hry, autodráha), ale i plyšové hračky a panenky. Volba druhé skupiny hraček je projevem jejich doposud správného vnímání důležitosti mezilidské komunikace, citového prožívání atd. Při výběru hraček nejsou děti v ČR a SR podle našeho výzkumu dosud jednostranně orientované. Na vznik tohoto problému upozorňuje odborná literatura, např. [9, s. 75].

Zajímavé je rovněž orientační srovnání se souborem vytvořeným učiteli. Největší rozdíl je ve vnímání počítače. Učitelé jej vůbec jako hračku neidentifikují, u dětí zaujímá celkově 2. pozici. Plyšové hračky u dětí 1. pozice, u učitelů 5. pozice oblíbenosti. Výběr hraček učitelů v našem výzkumu příliš nekorresponduje s preferencemi výběru hraček u dětí.

Tabulka č. 2

Nejoblíbenější hračky dětí na primární škole (%)				
Typ hračky	SR	ČR	Průměr	Rozdíl
plyšová hračka	28,1	25,4	26,8	2,7
počítač	14,2	13	13,6	1,2
dopravní prostředky	13	6,2	9,6	6,8
stavebnice	11,4	4,2	7,8	7,2
panenka	8	7,7	7,9	0,3
Barbie	6,7	11,2	9	4,5
Tv hry	5,8	6,2	6	0,4
autodráha	1,3	4,6	2,9	3,3

Grafy č. 6, 7

4 Závěry a doporučení

Na základě vyhodnocení získaných výzkumných dat můžeme stručně konstatovat:

- v obou sledovaných státech existují značné rezervy v oblasti efektivního využívání hraček učiteli v edukaci na primární škole;
- učitelé v SR i ČR shodně vypovídají, že v průběhu svého učitelského studia nezískali praktické informace o metodice uplatňování konkrétních hraček při výuce;
- preference hraček učiteli obou států je značně determinována jejich osobními zájmy, což signalizuje absenci znalosti a rozšířenosti systematického modelu používání hraček v edukaci;
- preference výběru hraček u dětí primární školy v ČR a SR vykazuje překvapivě výraznou shodu;
- výběr hraček učiteli v ČR a SR, bohužel, příliš nekorresponduje s preferencemi výběru hraček u dětí primární školy;

- české a slovenské edukační prostředí vykazuje, alespoň v oblasti uplatňování a preferencí ve výběru hraček, nadále výraznou shodu v sociokulturních parametrech;

V rozhovorech s učiteli byly v obou státech shodně uváděny některé důvody, proč nejsou hračky v edukaci v dostatečné míře využívány:

- velké ekonomické problémy s materiálním vybavením škol vhodnými pomůckami;
- narůstající stresové zatížení učitelů v činné službě (podrobněji viz [7, s. 67- 75]); preference rutinních stylů práce u části učitelské veřejnosti; nedostatek času na přípravu vyučování; na další nutné celoživotní samovzdělávání učitele; pohodlnost učitelů; feminizace školství; negativní hodnocení práce učitele ze strany veřejnosti. Ve shodě se závěry v [6, s. 62].

Doporučení pro optimalizaci stavu:

- vytvořit podmínky pro realizaci celoplošného výzkumu herních aktivit dětí mladšího školního věku; závěry sumarizovat, vytvořit aktuální didaktický systém doporučení (iniciováno nejlépe MŠMT, VŠ), s výsledky seznámit širokou odbornou veřejnost;
- najít a realizovat takové formy zprostředkování a předávání znalostí a zkušeností v oblasti využívání her a hraček, které by představovaly funkční kooperaci vysokoškolských učitelů, učitelů v činné službě a studentů učitelství;
- dotvořit knižní, či elektronickou podobu ověřených konkrétních metodických postupů zařazování her a hraček do edukačního procesu na primární škole; opět zpřístupnit co největšímu počtu zájemců;
- věnovat nadále adekvátní pozornost této problematice i v pregraduální přípravě učitelů; dbát především na osvojení si metodických postupů zařazování hračky do edukace u studentů.

5 Literatura

- [1] BALÁŽOVÁ, E. *Multikulturná hračka ako prostriedok formovania komplexnej osobnosti žiaka*. Banská Bystrica, 2000. Nepublikovaná rigorózní práce.
- [2] BALÁŽOVÁ, E. *Spielzeug – atypischen Mittel der Entwicklung der Persönlichkeit des Kindes*. In *World play conference. Sborník referátů* [CD-ROM]. Germany, Erfurt: Erfurt Universität, 2001.
- [3] BEISETZER, P. *Nové kompetencie v technickej výchove*. 1. vyd. Prešov: ROKOS, 2003, s. 113, ISBN 80- 968897- 0- 2.
- [4] HONZÍKOVÁ, J. *Teorie a praxe tvořivosti v pracovní výchově*. Plzeň: Pedagogické centrum, 2003. V tisku.
- [5] KORIM, V. *Fenomén hry a hračiek na Slovensku v súčasnosti*. In *Hry- hračky- hlavolamy*. Banská Bystrica: PdF UMB, 1998, s. 34-40. ISBN 80-8055-154-5.
- [6] LÁSZLÓ, K. *Všeobecná didaktika*. Vrutky: Amos, 1998. 67 s. ISBN nemá.
- [7] PRŮCHA, J. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. 154 s. ISBN 80-7178- 621- 7.
- [8] ROUČOVÁ, E. *Význam a využití technické hračky v preprimární a primární škole*. In *Hračky- edukačná média v Ludotéke*. Banská Bystrica: PdF UMB, 2002, s. 29- 39. ISBN 80- 8055- 561- 3.
- [9] VAŇKOVÁ, H.- VANĚK, V. *Současná hra a hračka- Erfurt 2001*. In *Trendy technického vzdělávání*. Olomouc: PdF UP, 2001, s. 72- 75. ISBN 80- 244-0375- 7.

Kontaktní adresy:

Roučová Eva, Mgr., Pedagogická fakulta JU, katedra technické výchovy, Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, ČR, E- mail: evro@pf.jcu.cz

Balážová Eva, PaedDr., Pedagogická fakulta UMB, katedra vlastivedy a přírodovedy, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica, SR, E- mail: ebalazova@pdf.umb.sk